

Гражданско наблюдение в районните полицейски управления в София

Обобщен заключителен доклад

20 ноември 2006 година, София

Изпълнението на този проект стана възможно благодарение на безвъзмездния труд на 45 човека, които отделиха от своето време и посветиха системни и целенасочени усилия за усвояване на практиката на гражданско наблюдение в полицията. За период от 10 месеца те извършиха 223 посещения в РПУ на територията на София и участваха в редовни месечни срещи за обучение и обмяна на опит. Сърдечна благодарност за техния труд и доброволчески ентузиазъм!

От Правна програма на Институт „Отворено общество” – София

Този доклад е изготвен от екип на Институт „Отворено общество” – София, в състав:

Атанас Димитров - част 3(2), част 3(4)
Звезда Ванкова - част 1, част 3(6)
Иванка Иванова – част 2, част 3(3), редактор
Мартин Граматиков – част 3(1), част 3(5)

Координатор на проекта:

Звезда Ванкова,
тел. 02/930 66 18, електронна поща z.vankova@osf.bg

© 2006 Институт „Отворено общество” – София. Всички права запазени.

Нито една част от това изследване не може да бъде публикувана или възпроизвеждана под каквато и да е форма без предварително писмено съгласие на Институт „Отворено общество” – София.

Адрес за запитвания:

Институт „Отворено общество” – София,
ул. „Солунска” №56,
1000 София, България

Електронна поща: info@osf.bg
Уебстраница: <http://www.osf.bg>

Съдържание

1. Представяне на проект “Гражданско наблюдение в РПУ”	стр. 5
2. Нормативна уредба на полицейското задържане	стр. 7
3. Основни констатации на наблюдателите:	
3.1. Достъп до правна помощ	стр. 9
3.2. Достъп до медицинска помощ	стр. 13
3.3. Сигнали за злоупотреба с власт от страна на полицията	стр. 15
3.4. Осигуряване на храна на задържаните лица	стр. 18
3.5. Организация и управление на помещенията	стр. 20
3.6. Поддържане на документи и регистри	стр. 24
4. Препоръки	стр. 29

1. Представяне на проект „Гражданско наблюдение в РПУ”

Проект „Гражданско наблюдение в РПУ” е съвместна инициатива на Институт „Отворено общество” – София, Генерална дирекция „Полиция”, Столична дирекция „Полиция” и Столична община.

Проектът се изпълнява в продължение на една година (септември 2005-септември 2006 година) на територията на всички девет РПУ в София.

Проектът се състои в независимо гражданско наблюдение над местата и условията за полицейско задържане и има за задача да установи степента на спазване на законовите изисквания и зачитане на правата на човека. В дългосрочен план проектът трябва да допринесе за утвърждаване на принципите на прозрачност и отчетност в полицейската работа и до повишаване на доверието на местната общност в полицията.

Гражданското наблюдение се осъществява изцяло от доброволци. Те живеят в София, имат различна възраст и образователна степен и представляват различни социални прослойки – студенти, предприемачи, държавни служители.

Доброволците, които желаят да станат независими граждански наблюдатели, преминават през специална селекция, която включва подбор по документи, интервю и проверка за регистрация в органите на полицията. Одобрените кандидати се обучават чрез специална програма в няколко модула - “Въведение в гражданското наблюдение”, “Въведение в полицейската дейност” и “Комуникативни умения”. В рамките на проект “Гражданско наблюдение в РПУ” участваха общо 45 доброволци, които бяха селектирани измежду повече от 200 кандидати.

На всеки граждански наблюдател се издава служебна идентификационна карта, която задължително се използва при осъществяване на посещенията в РПУ. Всеки месец се провеждат срещи на гражданските наблюдатели, на които допълнително се обсъждат теоретичните и практическите страни на независимото гражданско наблюдение, споделят се впечатления и се дискутират проблеми.

Гражданските наблюдатели извършват регулярни посещения в РПУ на територията на София (минимум 2-3 пъти месечно). Те трябва да бъдат достатъчно редовни, за да се поддържа ефективността на практиката на гражданско наблюдение. Посещенията се извършват от двама граждански наблюдатели, работещи в екип. Независимите граждански наблюдатели сами определят времето на посещенията си. Посещенията се извършват по предварително съгласуван график, с който са запознати само участниците в проекта. Не се извършва предварително уведомяване на полицейските служители.

Доброволците осъществяват наблюдение върху местата за задържане, обслужващите помещения и кабинетите на оперативните работници, провеждат конфиденциални интервюта със задържаните лица и полицейските служители. Доброволците имат достъп до всички явни документи и регистри, водени от органите на МВР във връзка с полицейското задържане.

След всяко посещение гражданските наблюдатели попълват екипни доклади. Екипните доклади отразяват факти, констатирани по време на наблюдението. Ежемесечно се

изготвят обобщени доклади, като копие от тях се предава на директора на Столична дирекция “Полиция” и на гражданските наблюдатели. На всеки три месеца се изготвят аналитични доклади, които се популяризират сред обществеността чрез уебстраницата на Институт „Отворено общество” – София.

Статистическа информация за дейността по проекта:

- 223 посещения в РПУ за годината;
- 223 екипни доклада за посещенията;
- 2 обобщени тримесечни доклада с резултати от наблюдението;
- 1 окончателен доклад с констатации и препоръки;
- 45 обучени доброволци за извършване на гражданско наблюдение в полицията;
- 50 обучени полицейски служители от деветте РПУ на територията на София за взаимодействие с доброволците, извършващи наблюдението;
- 16,150 щ. д. общ бюджет.

2. Нормативна уредба на полицейското задържане

Полицейско задържане е една от формите на ограничаване на личната свобода, които са допустими по българското законодателство. Други такива форми представляват мярката за неотклонение “задържане под стража” и наказанието “лишаване от свобода”. За разлика от тях полицейското задържане не е задължително свързано с определено наказателно производство. То се налага обикновено като временна и изключителна мярка, целяща да гарантира обществения ред или сигурността на самите задържани лица.

Спрямо полицейското задържане се прилагат гаранциите за защита на правата на задържаните лица, уредени от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ).

От особено значение с оглед полицейското задържане са правото на живот (чл. 2 ЕКПЧ) и забраната за изтезания и нечовешко или унижително отнасяне (чл. 3 ЕКПЧ). В допълнение към това чл. 5 от ЕКПЧ изчерпателно урежда законността и основанията за задържане, както и основните права на задържаното лице. Следва да се подчертаят главно следните права на задържаното лице:

- да узнае незабавно основанията за своето задържане;
- да бъде изправено пред съдия и делото му да бъде гледано в разумен срок;
- да обжалва законността на задържането си пред съд;
- право на обезщетение, ако е задържано в нарушение на чл.5 от ЕКПЧ

Национално-правната уредба на полицейското задържане се съдържа в **Закона за Министерството на вътрешните работи¹, Правилника за прилагане на ЗМВР и Инstrukция² №I-167 от 23 юли 2003 година за реда за действие на полицейските органи при задържането на лица в структурните звена на МВР, за оборудването на местата за настаняване на задържаните лица и реда в тях**. Национално-правната уредба се прилага едновременно с описания по-горе международно-правен стандарт за защита на правата на човека. В случаите на противоречие ЕКПЧ има предимство пред нормите на националното право, които им противоречат.

Основанията за задържане и правата на задържаните лица са уредени в чл. 70 от ЗМВР³ (отм.). Освен изброените по-горе права по чл. 5 от ЕКПЧ българският закон признава и право на адвокатска защита на задържаното лице от момента на задържането му (чл. 70, ал. 5 от ЗМВР – отм.). Новата редакция на този текст, която се съдържа в чл. 63, ал. 5 от сега действащия ЗМВР, формулира правото като “право на защитник”, с което обхваща освен договорната защита, предоставена от адвокат, и възможността лицето да използва служебен защитник, назначен по Закона за правната помощ.

---

¹ За целите на това изложение ще бъде разгледана уредбата на полицейското задържане с позоваване на номерацията на текстовете по отменения ЗМВР. Той беше в сила до 1 май 2006 година, т.е. през две трети от срока за изпълнение на проекта за гражданско наблюдение, и проектната документация е изцяло основана върху него. Уредбата по актуалния ЗМВР (в сила от 1 май 2006 година) с нищо не се различава от отменения закон, така че изводите на доклада продължават да бъдат актуални.

² Обн. ДВ, 71/2003 година.

³ Чл. 63 от сега действащия ЗМВР.

Продължителността на полицейското задържане е ограничена до 24 часа – чл. 71 от ЗМВР⁴ (отм.).

Изисква се издаването на писмена заповед за отвеждане на лицето (чл. 72 от ЗМВР⁵ – отм.), макар и законът да не посочва към кой момент (преди или след и колко време след задържането) трябва да бъде издадена тази заповед. Реквизитите на заповедта за задържане са уредени в Правилника за прилагане на ЗМВР (отм.) – чл. 54, и съдържат идентифициране на служителя, който е издал заповедта, основанийето за задържане, датата и часа на задържане, идентифициране на задържаното лице и изброяване на правата му. Заповедта за задържане се завежда в специален регистър, а задържаното лице получава копие от нея.

Мястото на настаняване на задържаните лица е описано от закона като “специални помещения” (чл. 70, ал. 2 от ЗМВР⁶ – отм.). Повече яснота по въпроса е въведена от Правилника за прилагане на ЗМВР (отм.), който казва, че задържаните лица се отвеждат в поделенията на МВР или други определени за това места (чл. 53, ал. 2 от ППЗМВР – отм.). Малолетните и непълнолетните задържани лица следва да бъдат настанени в специални помещения отделно от пълнолетните (чл. 53, ал. 3 от ППЗМВР – отм.).

Законовата уредба на полицейското задържане е критикувана от правозащитни организации заради три основни проблема:

- 1) Тя не съдържа изрична забрана за изтезания и нечовешко или унижително отношение по време на задържането. Няма съмнение, че общата забрана по ЕКПЧ важи и без да бъде възпроизведена със специална норма в българското право, но след като законодателят така или иначе е възпроизвел някои от правата на задържаните лица по ЕКПЧ, следвало е да възпроизведе и това основно право.
- 2) Не съдържа изрично задължение на полицейските органи, които осъществяват задържането, да уведомят задържаното лице освен за основанията за задържане и за правата, които то има във връзка със задържането. ППЗМВР и Инструкция I-167 се стремят да запълнят този пропуск, като въвеждат задължително изброяване на правата на задържаното лице в заповедта за задържане (чл. 54, ал. 2 от ППЗМВР – отм.), както и попълването на декларация за запознаване с правата (чл. 54, ал. 3 от ППЗМВР – отм.). Значението на запознаването с правата обаче е такова, че то трябва да намери място в общия законов текст, уреждащ полицейското задържане.
- 3) Основанията за задържане на практика могат да бъдат разширявани до безкрайност. Точки от 1 до 7 на чл. 70, ал. 1 от ЗМВР⁷ (отм.) създават впечатление за изчерпателност и достатъчна степен на определеност на основанията за задържане. В същото време т. 8 от същия текст разширява основанията за задържане, като препраща към други случаи, определени със закон. На практика законодателят си е оставил свободата да може да ревизира и разширява с всеки друг закон основанията за задържане.

⁴ Чл. 64 от сега действащия ЗМВР.

⁵ Чл. 65 от сега действащия ЗМВР използва израза “заповед за задържане”.

⁶ Чл. 63, ал. 2 от сега действащия ЗМВР.

⁷ Чл. 63, ал. 1, т. 1-7 от сега действащия ЗМВР.

3. Основни констатации на наблюдателите

3.1. Достъп до правна помощ

Осъществяването на проект “Гражданско наблюдение в РПУ” съвпадна със значителна промяна в нормативната уредба за гарантиране на достъп до адвокат. До 1 януари 2006 г. правото на служебен защитник или особен представител се регламентираше в три акта – Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 89 от 15.11.1974 г., отм.), Гражданско-процесуалния кодекс (Изв., бр. 12 от 08.02.1952 г.) и Закона за здравето (ДВ, бр. 70 от 10.08.2004 г.). По силата на действащите до този момент правни норми лицата, задържани на основание на чл. 70 от ЗМВР (ДВ, бр. 122 от 19.12.1997 г., отм.), имаха право на защита от адвокат, но те не можеха да се ползват от адвокатска защита, финансирана от държавата. Чл. 30, ал. 4 от конституцията (ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г.) постановява, че всеки има право на адвокатска защита от момента на задържането му или привличането му като обвиняем. В съответствие с конституционната норма чл. 70, ал. 5 от ЗМВР (отм.) предоставя на задържаните лица правото на адвокатска защита. Следва да се има предвид, че това право е установено още при приемането на отменения ЗМВР през 1997 г., т.е. към започване на проекта разпоредбата би трябвало да е добре позната и да не се свързва с противоречиви практики.

От 1 януари 2006 г. материята за назначаване на служебен защитник в значителна степен беше кодифицирана в Закона за правната помощ (ЗПП - ДВ, бр. 79 от 04.10.2005 г.). Две от съществените промени в ЗПП спрямо предишния режим касаят полицейското задържане. На първо място в чл. 28, ал. 2 беше регламентирана възможността за назначаване на служебен защитник на всяко лице, задържано за 24 часа в полицията, когато само не може да си упълномощи адвокат. За разлика от останалите случаи на служебно назначаване на адвокат при полицейското задържане лицето не трябва да докаже наличието или липсата на някакво обстоятелство, за да получи правна помощ. Например в гражданското и наказателното производство, за да определи назначаването на служебен защитник, съдията трябва да се убеди, че определени факти и обстоятелства са налице – например, че интересите на лицето са сериозно застрашени, че присъдата може да бъде лишаване от свобода над 10 години или че лицето няма средства да плати адвокатското възнаграждение.

В хипотезата на полицейското задържане на практика всяко лице може да получи правна помощ, ако не е упълномощило само защитник. Дори стриктното тълкуване на текста на чл. 28, ал. 2 може да ни доведе до извода, че на всяко едно задържано лице *задължително* се назначава служебен защитник! Към момента практиката сочи, че нормата се тълкува ограничително, т.е. служебен защитник може да се назначи, ако лицето желае да има такъв и не е упълномощило адвокат.

В рамките на проекта “Гражданско наблюдение в РПУ” доброволците се постаряха да документират достъпа до адвокат, формите на информиране на задържаните за правото им на адвокатска помощ и в частност на платена от държавата правна помощ и процедурите за назначаване на служебен защитник. Предишни изследвания на Институт „Отворено общество” – София, дадоха косвени индикации, че правото на достъп до адвокат при полицейското задържане съществува на плоскостта на правните норми и рядко се реализира на практика в местата за задържане. Наблюдението на полицейското задържане позволи събирането на обективни данни, които до голяма

степен потвърждават този извод и позволяват да се направят заключения за основните дефицити на системата.

От проведените общо 223 посещения става ясно, че при нито едно от тях гражданските наблюдатели не са регистрирали случай на среща или разговор между адвокат и задържано лице. Посоченото обстоятелство може да се дължи на времето на посещение на наблюдателите – предимно след работно време и през почивните дни, но не може да бъде изключено и обяснението, че задържаните за 24 часа рядко се възползват от правото си на защита. Изследването на проблема е затруднено и от начина на попълване на книгите, които се водят по Инструкция I-167, и по-специално от книгата на посетителите. От тях не може да се установи кой посетител упражнява адвокатска професия и идва в сградата на РПУ за среща с подзащитния си или просто е близък на задържаното лице.

На базата на представените екипни доклади констатираните проблеми, които възпрепятстват осигуряването на правна помощ за задържаните лица, могат да се групират условно в пет групи:

- непознаване на ЗПП от полицейските органи и от задържаните лица;
- липса на убеденост у полицейските служители в смисъла от адвокатската защита;
- логистични затруднения и
- липса на места за конфиденциални срещи между адвоката и подзащитния му.

Непознаването на ЗПП от полицейските органи и от задържаните лица се установява в множество екипни доклади. В допълнение към това подзаконовата нормативна уредба на условията на полицейското задържане не е съобразена с новата правна регламентация на правната помощ. Текстът на декларацията по Приложение 2 на Инструкция I-167 гласи: “Запознат съм, че имам право на адвокатска защита и желая/не желая да ползвам такава.” Очевидно лице, което не е юрист, само въз основа на текста от декларацията трудно може да разбере, че съществува правна възможност да му бъде назначен адвокат, чието възнаграждение ще бъде поето от държавния бюджет.

В екипен доклад за посещение в 1-о РПУ наблюдателите са отразили разговор със задържан, от който става ясно, че лицето е споделило, че желае адвокатска защита, но няма средства. При обяснението на наблюдателите, че има право на служебен защитник, задържаният е бил изненадан и е споделил, че никой не го е уведомил.

От интервютата с полицейските служители може да се заключи, че те продължават да смятат, че служебен адвокат се назначава при привличането на лицето като обвиняем (а не от момента на задържането, както е по конституция). Показателен е примерът с полицаи от 7-о РПУ, който на въпрос за достъпа до адвокат заявил, че “срещи с адвокат се осъществяват при следствена работа от по-високо ниво”, т.е. при започване на наказателно производство срещу задържания. Служител от 3-о РПУ пък споделя с наблюдателите, че “на задържаните не се осигурява адвокат; само ако (те вече) имат (такъв), им се осигурява възможност да се срещнат”.

Допълнителен проблем, който изпъква при осъществените граждански наблюдения, е **нежеланието** на част от полицейските служители да осигурят достъп до адвокат. Показателен е примерът със задържан във 2-о РПУ, който споделя пред наблюдателите, че е искал среща с адвокат, но полицейските служители му отговорили, че “за толкова

кратко време няма смисъл”. Друг пример се съдържа в екипен доклад от 1-о РПУ: на въпрос защо е отказал услугите на адвокат задържаният отговаря, че полицаите му казали при попълване на декларацията “пиши, че не искаш”.

Често полицейските служители изобщо не са убедени в уместността на адвокатската защита при задържането по чл. 63 ЗМВР (ДВ, бр. 17 от 24.02.2006 г.). Следва да се има предвид, че в голямото си мнозинство екипните доклади се базират на интервюта със служители от Охранителна полиция. Неформални разговори със служители от Криминална полиция сочат, че за мнозина от тях присъствието на адвокат при първоначалната “работа” със задържаните е нежелана поради опасения, че адвокатът може да посъветва лицето да не дава обяснения или пък да му разясни едно или друго право. Подобен начин на мислене е особено обезпокоителен, като се има предвид, че по време на 24-часовото задържане лицата са лишени от много от процесуалните гаранции, които им предоставя НПК.

Освен с непознаването и нежеланието за реално прилагане правото на служебен защитник се възпрепятства и от **логистични проблеми**. Истина е, че до март-април 2006 г. системата за предоставяне на правна помощ по ЗПП (и в частност дежурните адвокати) все още не съществуваше. Дори и след този срок обаче опитът показва, че при назначаването на служебен защитник възникват въпроси от финансов и организационен характер. При проведените граждански наблюдения системно се констатира, че служителите на РПУ не разполагат с възможност да звънат на мобилни телефони от стационарните служебни телефони, което ги ограничава при контактите с адвокатите и адвокатските съвети.

Красноречив пример е описан в 6-о РПУ: задържан се оплаква на гражданските наблюдатели, че от няколко часа е задържан, а никой не е информирал роднина и адвокат. Тогава дознател предоставя личния си телефон на лицето за обаждане.

Не са редки случаите, при които полицейски служители се оплакват от липсата на възможност за звънене на мобилни телефони и обясняват, че обикновено използват личните си. Регистриран е и случай, в който е отказано назначаване на адвокат, защото е поискан такъв в почивен ден.

Често срещан проблем се поставя и от избора на конкретен защитник. Преди 2006 г. обичайната практика е била при повдигането на обвинението дознателят да назначи и лично информира свой познат адвокат (обикновено бивш колега). След 1 януари 2006 г. подобна практика е неприложима. За полицейските служители не е много ясно кои адвокати могат да назначават като служебни защитници и как става уведомяването.

Положителна практика е констатирана в някои РПУ, в които в стаята на дежурния офицер има списък на дежурните адвокати, предоставен от Софийската адвокатска колегия. Според един екипен доклад в подобни списъци много от регистрираните дежурни адвокати фигурират с повече от един стационарен телефон. Това означава, че логистичните пречки не са толкова сериозни за реалното упражняване на правото на защита.

Особено сериозен проблем на ефективното осъществяване на правото на защита е **липсата на помещения** за конфиденциални срещи на адвоката със задържания. В повечето РПУ липсват обособени помещения за свиждане и срещи с адвокат.

Обичайната практика е срещите да се осъществяват в помещения, които се ползват за други цели – напр. помещението за обработка на документите, помещения за прием на граждани, салони за инструктаж и обучение и пр. При интервюта с полицейски служители гражданските наблюдатели са констатирани и практики на провеждане на срещи с адвокат на стълбите или фоайето на РПУ или дори през решетката на помещението за задържане. *В 7-о РПУ полицейски служител е споделил, че срещите с адвокат се осъществяват в стаята на дознател!*

Липсата на обособено помещение за срещи на задържаното лице с неговия адвокат поставя освен въпроса за достъпността и въпроса за ефективността на защитата. В посочените по-горе случаи очевидно комуникацията адвокат-клиент може да стане достояние на трети лица, с което се създават предпоставки за нарушаване тайната на кореспонденцията между двете страни (чл. 33 от Закона за адвокатурата).

В обобщение може да се каже, че достъпът на задържаните за 24 часа до правна помощ е по-скоро символичен, отколкото реален. Особено проблемно е прилагането на ЗПП и осигуряването на защитник на задържаните лица, които нямат вече упълномощен адвокат. При проведените наблюдения не беше установен нито един случай за осъществяване на правото по чл. 28, ал. 2 ЗПП. В доклад от 20 септември 2006 г. е описан случай, в който полицейски служител заявява, че ще осигури адвокат само ако задържаното лице му предостави телефонен номер. Примерът показва, че 9 месеца след влизане на ЗПП в сила правото на защита не се упражнява по отношение на лицата, задържани на основание чл. 63 ЗМВР. Липсата на реален механизъм за назначаване на адвокат в голяма степен обезсмисля и правото на обжалване на законността на задържането – чл. 63, ал. 4.

3. Основни констатации на наблюдателите

3.2. Достъп до медицинска помощ

Лицата, задържани от полицията по Закона за МВР, разполагат с нормативно установено право на достъп до медицинска помощ. То е регламентирано в Инструкция I-167, чл. 18, ал. 1: „Незабавно след задържането лицето се запознава с основанията за задържането му и предвидената в закона отговорност и му се разясняват неговите права.” Точка първа от същата алинея казва: „...право да ползва медицинска помощ”.

На практическо ниво това означава, че когато задържаното лице поиска медицински преглед, трябва незабавно да бъде повикан лекар; полицейските служители не би трябвало своеволно да преценяват основателността на тези искания. Освен това правото на достъп до лекарска помощ трябва да включва правото на задържания да бъде прегледан, ако желае, и от лекар по негов избор.

В рамките на проекта в деветте районни полицейски управления на София достъпът до медицинска помощ на задържаните лица се установява на базата на **Книгата за извършени медицински прегледи** и интервюта със самите задържани. Трудно е обаче само въз основа на преглед на книгите да се направи надежден извод за достъпа до медицинска помощ, защото в РПУ съществуват много различни практики за водене на тази документация и не винаги се отбелязват всички необходими реквизити, на базата на които може да се направи адекватна проверка.

Например в 4-о РПУ в Книгата за извършени медицински прегледи се вписва датата на прегледа, въпреки че според образеца на книгата за това няма предвидена отделна графа. Освен това в 4-о и 8-о РПУ медицинските направления от Бърза помощ и МВР болница се прикачват към самата книга и/или се съхраняват в отделна папка към книгата за медицински прегледи. Тази практика улеснява намирането на нужната информация за дадено лице и се отчита от гражданските наблюдатели като добър пример, който може да се възприеме и от други РПУ.

Като цяло може да се каже, че в случаите, когато задържаните лица имат нужда от спешна медицинска помощ, такава им се осигурява по общия ред. Спешната медицинска помощ е безплатна, не може да бъде отказана от съответните центрове за спешна помощ към болничните заведения и в София има работеща инфраструктура за предоставянето ѝ.

Сериозен проблем възниква обаче при предоставянето на медицинска помощ извън случаите на спешност. По-голяма част от задържаните лица са здравно – неосигурени и няма законова или подзаконова регламентация, която да урежда въпросите за това кой лекар трябва да бъде потърсен и кой следва да заплати прегледа. Не е установена единна практика на територията на различните РПУ в това отношение.

Три са най-често констатираните слабости по отношение на достъпа до медицинска помощ при полицейското задържане.

Най-масово констатираните случаи са на задържани лица, които при попълване на Декларацията за запознаване с правата по Приложение 2 от Инструкция I-167 са заявили, че желаят лекарски преглед, но такъв не им е бил уреден изобщо въз основа на преценка на полицейски служител.

Има пример от 2-о РПУ, при което едно задържано лице е заявило в декларацията, че желае преглед от лекар. Основанието, което лицето изтъква, е проблеми с бъбреците. В Книгата за извършени медицински прегледи обаче не фигурира преглед на въпросното лице. Обяснението на дежурния полицай е, че "задържаният има право да поиска лекар, но такъв се вика само ако се прецени, че наистина има нужда от медицински преглед".

Вторият констатиран проблем е свързан с необосновано забавяне на предоставената медицинска помощ.

В 4-о РПУ има регистриран случай, при който задържано лице е поискало медицински преглед в 13,30 часа. При посещението на екипа от граждански наблюдатели в 17,35 часа все още не е дошло медицинско лице. Наблюдателите настояват да се телефонира на Бърза помощ и след 10 мин пристига лекарски екип, който извършва преглед на задържаното лице.

Трета група проблеми са свързани с факта, че полицията все по-често задържа лица, които са наркозависими, изпаднали в абстиненция и/или страдат от заразни болести. Констатирана е практика такива лица да бъдат настанявани в общо помещение заедно с останалите задържани, което несъмнено създава предпоставки за разпространение на заразите или създава силно стресова среда и предпоставки за насилие в случаите, когато едно от задържаните лица е в абстиненция. Прави впечатление фактът, че полицайте не са специално обучени за работа с лица в абстинентно състояние.

При друг случай, отново в 4-о РПУ, е задържано лицето М. А., което е с установена хероинова абстиненция и хепатит Б; документите за това са приложени към неговата заповед за задържане, а констатациите са записани и в Книгата за извършени медицински прегледи. При посещението на гражданските наблюдатели задържаното лице се намира в общото помещение за задържане (клетката) и е прекарало нощта там заедно с останалите задържани.

3. Основни констатации на наблюдателите

3.3. Сигнали за злоупотреба с власт от страна на полицията

По време на интервютата със задържаните лица са регистрирани различни оплаквания от поведението на полицейските служители. В голямата си част те се отнасят до непредоставяне на храна или завивка, неосъществен контакт с близките или адвокат и отказ на медицинска помощ. Особеностите на тези проблеми са разгледани в съответните части на този доклад.

В тази част ще бъдат описани сигналите за злоупотреба със сила от страна на полицията, както и в по-общ план злоупотребите с правомощието да се налага полицейско задържане. Основните проблеми в това отношение не са толкова броят и честотата на описаните случаи на полицейско насилие, колкото констатираното отсъствие на надеждни механизми за вътрешно разследване на изнесените случаи.

За времето на реализиране на проекта само при 5 случая (от общо 223 посещения) задържаните лица са споделяли с наблюдатели, че са били бити по време на задържането или вече когато са доведени на територията на РПУ. При 2 други случая е установено закачане на белезниците на задържаните лица на релса, която е разположена на голяма височина. Тогава положението на тялото причинява болки и отоци на задържаните лица.

Тези констатации, макар и изключително условно, могат да наведат на извода, че злоупотребата със сила от страна на полицията намалява в сравнение с констатациите от доклади на правозащитни организации от края на 90-те години. Категоричното представяне на този извод е компрометирано по няколко причини:

- По мнение на наблюдателите задържаните лица се страхуват да съобщават за случаи на насилие, защото не виждат никакви гаранции за справедливо и безпристрастно разследване на случая.
- Често интервютата между доброволците и задържаните лица се провеждат достатъчно близо до полицейски служител, за да може да чуе, и това компрометира доверителността на връзката.
- Практиката на гражданско наблюдение над местата за задържане е много нова и не е придобила популярност. Задържаните лица не са наясно с ролята и мисията на доброволците и в повечето случаи при интервютата между тях не се изгражда връзка на доверие.

Така въпреки ниския брой на регистрирани съмнения за злоупотреба със сила не считаме, че може да се направи изводът, че тази практика е преодоляна в работата на българската полиция.

Регистрирани твърдения за нанесен побой по време и след задържането

С. Г. С., който е бил задържан в 1-о РПУ (доклад от м.юли 2006), твърди пред наблюдателите, че е бил бит "горе". Вероятно има предвид стаите на оперативните

работници, където е бил разпитван. Според доброволците няма видими следи от травми.

Д. К., който е бил задържан в 1-о РПУ (доклад Февруари 2006), твърди, че е бит при задържането. Над веждата му има лепенка.

Според доклад за април 2006 година А. Н. С., задържан в 5-о РПУ, твърди, че е бил бит и че в стаята за разпит е имало общо 6-има полицейски служители.

Според същия доклад лице, задържано със заповед №196 от 19.04.2006 година от 5-о РПУ, е получило синина на окото по време на задържането.

В 7-о РПУ задържано лице твърди, че е било бито (доклад Април 2006 година) – според доброволците няма никакви следи от насилие.

Регистрирано нерегламентирано закачане на белезници за релса

Регистрирани са два отделни изолирани случая на закачане за релса. В един от случаите (доклад Март 2006 г.) задържаният във 2-о РПУ А. А. твърди, че е бил изведен от помещението за задържане и е бил закачен за релсата в продължение на един час като наказание, защото е поискал адвокат.

Във втория случай Д. А. А., задържан във 2-о РПУ, е видян от наблюдателите извън мястото за задържане (клетка в коридора), като ръката му е закачена за релсата на височина над два метра (доклад Март 2006 година). Към момента на регистриране на случая задържаният твърди, че е в това положение от около 2 часа. Краката му са видимо отекли, а ръката му е подуга. Наблюдателите са констатирани, че в коридора има поставена и друга релса, на по-малка височина, но тя не е използвана от полицейските служители.

Удължаване на срока на предварително задържане

Констатиран е случай на прехвърляне на едно лице след задържането му от едно РПУ в друго, като при прехвърлянето му се издава заповед за задържане с начален час на задържане постъпването във второто РПУ (доклад Септември 2006 година, лицето П. П. задържано в 4-о и прехвърлено в 6-о РПУ).

Методологията на гражданското наблюдение не позволява да се направят категорични изводи за степента на разпространение на тази практика.

Използване на самото полицейско задържане като вид санкция

Констатирани са случаи на лица, с които не се работи, но въпреки това те остават задържани за през нощта. Например в обобщения доклад за август 2006 година в 9-о РПУ е регистриран случай на задържан непълнолетен, който очаква да прекара цялата нощ в РПУ, родителите му са уведомени, но с него не се работи.

Подобен е случаят на две жени, задържани в 1-о РПУ, които твърдят, че им е казано да останат на пейката в коридора, където са задържани цялата нощ (обобщен доклад за м.юни 2006 година).

Особености на разследването на тези сигнали

Описаните по-горе случаи са съобщени на Столична дирекция „Полиция“. Има малко и откъслечна информация за предприетите действия от страна на полицията. В един от случаите има изричен отказ от страна на СДП да бъде извършена проверка, защото в доклада не е идентифицирано лицето (доклад Януари, по отношение на 9-о РПУ).

По отношение на сигнала за Д. А. А. във 2-о РПУ няма информация за извършена проверка. В получения отговор от страна на СДП се разискват подробно особеностите на случая – за какъв вид престъпление е задържано лицето, образуваното дознание и неговия ход. Предоставената информация не е релевантна по отношение на констатациите на доклада.

СДП е информирала наблюдателите за извършени няколко тестови проверки на полицейските служители за установяване на познаването на нормативната база и 3 конкретни проверки за установяване на фактите по сигнали за нарушения. На 07.07.2006 година е проверен случаят с поставената високо релса във 2-о РПУ. Не е уточнено в какво точно се е състояла проверката. Констатирала е наличието на релса на височина един метър, което не е във връзка с твърденията на доклада. Не е ясно дали има други констатации.

Извършени са проверки в 1-о и в 5-о РПУ във връзка с твърденията за насилие над Д. К. и А. Н. С. Установено е, че в случая с Д. К. са употребени сила и помощни средства (белезници) от страна на служители на 1-о РПУ, без да се уточни дали това е станало правомерно или не и ако е станало неправомерно, какви последици ще има.

В 5-о РПУ е установено в резултат на проверката, че при снемане на писмени сведения лицата не поддържат твърденията за упражнено спрямо тях насилие. Не е съобщено за предприемането на други действия – например събиране на друг вид доказателства по случая (запис от видеокамери, разпит на полицейски служители).

В заключение може да се каже, че данните за извършените проверки и резултатите от тях са крайно оскъдни и като цяло незадоволителни. Вярно е, че поради необходимостта от технологично време за изготвяне на докладите сигналите за регистрираните от доброволците нарушения пристигат при съответните поделения на МВР около 2 месеца след събитията и това вероятно затруднява проверките.

Но наличните данни свидетелстват главно за това, че в полицейските структури липсва ясно изграден механизъм за проверка и отговор на сигнали за нарушения. Отсъствието или недостъпността и непрозрачността на този механизъм служат като възпиращ фактор за съобщаване на такива случаи и като цяло подкопават доверието в полицията.

3. Основни констатации на наблюдателите

3.4. Осигуряване на храна на задържаните лица

Осигуряването на храна на задържаните лица е регламентирано в Инструкция I-167 - чл. 44.

- (1) *“На всяко задържано лице се осигурява храна в общоприетото време за закуска, обяд и вечеря, отразено в Правилника за вътрешния ред в помещенията за задържане.*
- (2) *При осигуряване на храна се следи да не се увреди здравето на задържаното лице поради нарушаване на диетата и други медицински предписания.*
- (3) *Осигурената храна не бива да е в противоречие с личните предпочитания на лицето, свързани със спазването на определени религиозни норми.”*

В рамките на проекта първоначалната констатация на наблюдателите е, че във всички РПУ на територията на София не се спазва чл. 44 от Инструкция I-167 по отношение предоставянето на храната на задържаните лица. Самите задържани дори не предполагат, че им се полага храна; полицейските служители не ги информират за това право, а и самите полицейски служители не са наясно дали има създаден механизъм за изпълнение на това право. В масовия случай съобщават на наблюдателите, че липсват специално предвидени бюджетни средства за хранене на задържаните лица.

Установената практика е храна да се предоставя на задържаните лица само ако те могат да отделят лични средства или ако роднини и близки им донесат. При малолетни и непълнолетни задържани лица храна се набавя отново чрез настойници или родители. Бяха констатирани няколко случая на закупуване на закуски за задържаните лица с лични средства на полицейски служители.

Например във 2-о РПУ екип от граждански наблюдатели интервюира задържано лице на име А. А. Макар че е бил задържан преди повече от 18 часа, не му е предлагана храна, нито му е предлагана възможността сам да плати за такава.

В 7-о РПУ наблюдателите интервюират лице, задържано за период от 23 и половина часа. За цялото това време не му е предложена храна и същия не се е хранил поради липса на собствени средства. Аналогични случаи са регистрирани и в 1-о, 3-о, 5-о, 6-о и 9-о РПУ, където задържаните лица не разполагат с лични средства, а близките им не са от София.

След изрично подчертаване на този проблем в първите месечни доклади по проекта, настъпва положителна промяна. През месец юни гражданските наблюдатели установят, че в РПУ е получено разпореждане във връзка с предоставянето на храна на задържаните лица, но все още процедурата не е уточнена и поради тази причина все още не се спазва чл. 44 от Инструкция I-167/2003.

В хода на обсъждания в консултативния съвет по проекта и в обобщен месечен доклад гражданските наблюдатели формулират предложение за процедура за организиране на доставянето на храна. Предложението включва организиране на търг по Закона за обществените поръчки за закупуване на централно ниво на определено количество хранителни стоки (закуски, напитки и захарни изделия) и разпределянето им във

всички РПУ на територията на София, както и отчитането на хранителните продукти да става на ниво РПУ срещу подпис на получилия храната (стандартни дажби) в специално изработени разписки. На централно ниво отчитането трябва да става ежеседмично, чрез специално водена ведомост от страна на домакина на РПУ, като информацията да бъде подавана в края на деня или след дневните оперативки от дежурните. Предложението е възприето от страна на ГДП и СДП и в основната си част е приложено на практика.

През юли разпореждането във връзка с предоставянето на храна на задържаните лица реално заработва, но хаотично и без ясно изразени правила.

Например в 1-о РПУ храна се дава само на тези, които пренощуват в РПУ-то, защото по думите на дежурния полицейски служител “пакетите няма да стигнат”.

В 3-о РПУ са интервюирани непълнолетните Р. Н. Т., Д. Н. О. и М. Г. П. На тримата задържани не е предлагана и предоставена храна съгласно Инструкция I-167, въпреки че двама от тях са в РПУ от полунощ на предния ден, а другият е от сутринта на същия ден. Дежурният служител обяснява, че “храна ще бъде предоставена на задържаните лица, но тъй като става въпрос за пакет за целия ден, той се предоставя в края на деня”.

Това противоречи на Инструкция I-167, чл. 44, ал. 1, според която на всяко задържано лице трябва да се осигурява храна “в общоприетото време за закуска, обяд и вечеря”.

За да се разреши този проблем, гражданските наблюдатели отново излизат с предложение в обобщения месечен доклад за юли храната в пакетите да се раздели на по-малки дажби, т.е. храната да се отпуска за закуска, обяд и вечеря, а не на цял дневен пакет. Това предложение на гражданските наблюдатели също е възприето и вече реално работи на практика на повечето места.

До края на проекта обаче практиката по предоставяне на храна на задържаните лица не е уеднаквена и продължават да съществуват проблеми.

Констатиран е случай в 1-о РПУ, където на задържаното за повече от 10 часа лице К. Ж. Й. не е предлагана храна. Дежурният заявява, че “храна се дава само вечер на задържани лица, които ще пренощуват в РПУ-то”. При аналогичен случай, отново в 1-о РПУ, дежурният полицай коментира, че “на задържаните се предлага храна от пакетите, но те отказват, защото имат здравословни проблеми или са капризни”.

Наистина има регистрирани случаи, при които задържаните лица отказват да ползват предоставената им храна. Това се дължи на несъобразяване със здравословните проблеми на задържаните или защото храната не се дава в обичайните часове за закуска, обяд и вечеря. Има мнения на задържани лица и за това, че храната е в малко количество и с недобро качество. Това налага необходимостта в бъдеще да бъде разгледан въпросът с количеството и качеството на предоставената храна.

Екипите от граждански наблюдатели констатираха, че благодарение на работата по проекта и на проявената инициативност и гъвкавост от страна на ГДП и СДП има напредък по отношение въвеждането на методология за предоставяне храна на задържаните лица и това се оценява много положително.

3. Основни констатации на наблюдателите

3.5. Организация и управление на помещенията

Особено важно внимание в Инструкция I-167 се отделя на организацията и оборудването на помещенията, в които се осъществява задържането и свързаните с него действия на полицейските органи и задържаните лица. В чл. 63, ал. 1 ЗМВР са изброени основанията за задържане на лице от органите на полицията, а ал. 2 на същия член регламентира възможността да бъде ограничено правото на придвижване на лицето за не повече от 24 часа чрез настаняване в “специално помещение”. ЗМВР не регламентира в повече детайли какво се разбира под “специално помещение” и с това делегира правомощия на министъра на вътрешните работи да регулира детайлно материята на организацията и управлението на помещенията, свързани с полицейското задържане.

При анализа на текстовете на Инструкция I-167 следва да се изхожда от гледна точка на зачитане основните права на личността. ЗМВР позволява да се ограничи временно едно такова право – правото на свободно придвижване като изключение от общия принцип, прогласен в чл. 30, ал. 2 от Конституцията на Република България. Макар и да има изрично нормативно основание за ограничаване правата на гражданите, не бива да се забравя, че полицейското задържане не е наказание и не трябва да се разглежда като санкционна мярка.

Поради това и Инструкция I-167 си поставя за задача да уреди организацията на местата за полицейско задържане по начин, който да гарантира спазването на основните права на задържаните лица. Израз на това желание е регламентирането в акта на два типа помещения: помещения за задържане и обслужващи помещения. Чл. 5 от Инструкцията регламентира четири категории обслужващи помещения:

- помещения за водене на разпит;
- помещения за свиждане и срещи с адвокат;
- санитарно-хигиенни помещения;
- помещения за приемане на лица и обработка на документацията по задържане.

В глава трета от Инструкцията детайлно се регламентира устройството на помещението за задържане и всяко от обслужващите помещения. Прави впечатление, че нормативната уредба е изключително прецизна и поставя един висок стандарт за организацията на помещенията. Вероятно поради очевидните несъответствия между обективната действителност и нормативния стандарт в §3 от Преходните и заключителните разпоредби се прави необичайната уговорка, че несъответствията с изискванията за оборудването на помещенията се отстраняват до 1 януари 2009 г.

Примери за високите нормативни изисквания са нормите, според които помещението за задържане трябва да е с пряк достъп до слънчева светлина, топлината да е минимум 18 градуса и да има система за видеоконтрол. Инструкцията определя още по-високи изисквания за помещенията за настаняване на малолетни и непълнолетни, макар че в ЗМВР това разграничение е пропуснато. Детайлно са регламентирани и обслужващите

помещения. Така например помещението за водене на разпит следва да е звукоизолирано, да няма застрашителен вид, столовете и масата да са неподвижно закрепени за стената.

Високият стандарт на нормативната уредба на помещенията за задържане и допълнителните помещения се намира в рязък контраст с установените от гражданските наблюдатели факти.

Като положителна констатация трябва да се изтъкне, че в нито едно РПУ не е констатирано наличието на помещение за задържане, което да се намира под нивото на сградата.

По всички останали изисквания обаче помещенията за задържане и обслужващите помещения се отдалечават от текстовете на правните норми на Инструкция I-167. Следва да се направи уточнението, че в различните РПУ дистанцията от нормативно установения стандарт варира значително. В РПУ, чиито сгради са относително по-нови (основно 6-о и 9-о РПУ), се наблюдават значително по-добри условия, без това да означава, че всички изисквания на Инструкцията са спазени.

Гражданските наблюдатели установиха, че не във всички РПУ има помещения за задържане на малолетни и непълнолетни лица. От направените интервюта полицейските служители споделят, че материалните условия не зависят от тях и помещения за задържане на малолетни и непълнолетни “няма откъде да се вземат”. Поради това съществува практика при задържане на деца те да бъдат откарвани за пренощуване в РПУ, в което има обособени помещения.

Няколко доклада обаче констатираат, че през деня децата стоят извън обособените помещения – обикновено до стълби, коридори и фойета, където има голямо движение, стресът е значителен, студено е и става течение.

По подобен начин стои и въпросът със задържането на жени. Предвид на това, че големият процент на задържаните са мъже, жените попадат в категорията на изключенията.

Запитан къде стоят задържаните жени, полицейски служител от 2-о РПУ споделя: “За жените има пейка с релса за белезници в коридора, където и нощуват.”

Въпроси за хигиената на помещенията за задържане и на обслужващите санитарни помещения се поставят в почти всеки доклад на гражданските наблюдатели. Осигуряването на вентилация и отопление на помещенията в повечето случаи е оставено на случайността. В някои случаи екипните доклади констатираат наличие на опасни предмети в санитарните помещения, което е изрично забранено от чл. 67 на Инструкция I-167. В едно от РПУ според доклада на наблюдателите има две помещения за задържане на лица на различни етажи. Като правило през почивните дни помещенията за задържане и обслужващите помещения не се хигиенизират.

В голяма част от докладите на гражданските наблюдатели се отбелязват крайно лошите материални условия, в които се осъществява полицейската дейност. Нерядко полицейски служители са изразявали пред доброволците възмущение от материалната база. В няколко доклада са описани случаи на показване на кабинети на

дознатели или на оперативни работници, в които работят по няколко човека в примитивни условия. Като цяло хигиената и работната среда са потискащи и стресови във всички части от РПУ. Тук трябва отново да се изтъкне добрият пример на 6-о и 9-о РПУ, които значително се отличават от средното ниво по отношение на помещенията за задържане.

По отношение на обслужващите помещения няма РПУ на територията на столицата, в което да са осигурени всички такива, изискуеми по Инструкцията. Основният проблем е липсата или неизползването на обособено (едно) помещение за разпит. Във 2-о РПУ по същество липсва стая за обработка на документи и приемане на лица. В много РПУ липсват помещения за свиждане и срещи с адвокат. Негативните последици от липсата на помещения за срещи с адвокат са анализирани в част 3.1. на доклада.

На фона на тези комплексни проблеми особено трябва да се подчертае постоянно изтъкваната от гражданските наблюдатели липса на специализирани помещения за водене на разпити. Духът и буквата на Инструкция I-167 са в посока, че във всяко РПУ следва да има отделни стаи, в които да се провеждат разпити на задържаните лица. Аргумент за това е чл. 80 от Инструкцията, който детайлно урежда условията, на които трябва да отговарят помещенията за водене на разпит – звукоизолация, основно и допълнително осветление, апаратура за запис, евентуално “оперативно огледало”. Видно е, че при издаването на Инструкция I-167 министърът на вътрешните работи не е имал предвид, че разпити могат да се водят във всички помещения на РПУ, а само в специално оборудвани такива.

Констатациите на проект “Гражданско наблюдение в РПУ” показват, че във всички посетени РПУ разпитите на задържаните лица се водят в произволно избрани помещения – най-често в кабинетите на дознателите. Много често при отсъствие на задържано лице от “клетката” за задържане отговорът на дежурните полицаи е, че с “лицето се работи в кабинетите” на оперативните работници или на дознателите. По такъв начин голяма част от гаранционните механизми, на които се основава философията на Инструкция I-167, се оказват обезсмислени от възможността задържаните да бъдат водени в различни части от помещенията на РПУ за разпит. Дори в 7-о РПУ разпитите се провеждат в съседната сграда (управлението е разположено в няколко съседни сгради).

Практиката за водене на разпити в множество помещения в РПУ поставя въпроси за ефективността на контрола за спазване на човешките права и за гарантирането законосъобразното протичане на дейността по разследване на престъпленията. Фактът, че задържаните могат да се разпитват във всяка част от територията на управлението, в голяма степен обезсмисля гражданския, а и институционалния контрол за спазването правата на човека.

Никъде в книгите не се записва в коя точно стая се провежда конкретен разпит със задържаното лице. В подобна ситуация твърденията за употреба на физическа сила при провеждане на разпитите са по-скоро неизбежни, отколкото инцидентни.

Пред граждански наблюдатели задържан в 1-о РПУ е споделил, че е бил бит в “стаите горе”.

При актуалната ситуация на организация на разпитите не съществува никаква възможност за проверка истинността на твърдението. Дори и да иска, полицията не може да докаже, че в “стаите горе” нищо не се е случило. Липсата на отделни помещения за разпити ограничава и приложението на независимото гражданско наблюдение като механизъм за елиминиране на подобни случаи.

На следващо място практиката на водене на разпити в множество различни помещения е порочна не само от гледна точка на правата на разпитваните лица, но тя потенциално може да компрометира и качеството на провежданото разследване.

Както беше споменато, в помещенията на дознателите обикновено работят повече от 3-4 души. Поради естеството на работата на практика е невъзможно да се създаде среда, каквато изисква Инструкция I-167 – незаплашителна и намаляваща стреса за разпитваното лице. Не е ясно и как при такава среда се събират качествени доказателства за извършено престъпление.

Негативният ефект на констатираната практика се мултиплицира и от липсата на нормативна регламентация за осъществяване на разпитите при полицейското задържане. НПК съдържа редица процесуални гаранции за законосъобразното провеждане на разпити и ограничаване на възможностите за недоброволно даване на обяснения и показания. Тези правила обаче не важат при разпитите, които се осъществяват от полицейските органи, *преди* да е образувано наказателно производство. Така липсва всякаква отправна точка, която да позволи да се прецени доколко една или друга техника и способ за осъществяване на разпит е законосъобразна или етична. Съществуват множество индикации, че в разследващата дейност на българската полиция съществуват спорни методи за склоняване на лицата към даване на обяснения. **Липсата на нормативна уредба, съчетана с констатираната от гражданските наблюдатели практика за провеждане на разпитите в произволни помещения на РПУ, поставя съмнения относно гарантирането на основните права и свободи на задържаните лица, както и сериозно компрометира качеството на проведените разследвания.**

Липсата на обособени помещения за водене на разпити обикновено се оправдава с недостиг на финансови средства, ограничен сграден фонд и пр. обективни причини. Прави впечатление обаче, че дори и в РПУ, в които има всички други помещения, изискуеми по Инструкция I-167, не се констатира наличие на обособени помещения за разпити. Т.е. дори и там, където има възможности, няма специални стаи за разпит. Това наблюдение поставя въпроси относно желанието за съблюдаване изискванията на Инструкция I-167 по отношение на систематизиране на правилата за водене на разпити.

3. Основни констатации на наблюдателите

3.6. Поддържане на документи и регистри

В рамките на проект “Гражданско наблюдение в РПУ” гражданските наблюдатели имат достъп до Книгата за задържани лица от органите на МВР, заповедите за задържане, декларация за правата на задържаните, Книгата за извеждане на задържаното лице извън местата за задържане, Книгата за извършени медицински прегледи и други документи.

От проведените наблюдения по проекта в периода декември 2005 г.-септември 2006 г. става ясно, че **основните слабости при воденето на документацията по задържане са следните:**

- **несъответствия между документите и регистри по задържане;**
- **непрошнуровани и непрономеровани регистри;**
- **наличие на стари регистри или регистри, водени в нарушение с Инструкция I-167;**
- **нанесени поправки в регистри по задържане без подпис на длъжностното лице, извършило корекциите;**
- **нерегулярно и некоректно водене на регистри, включително и непопълване на всички графи от регистри.**

При стартирането на проекта гражданските наблюдатели констатираха, че има **регистри по задържане, които не са прошнуровани, прономеровани и липсва дата на откриване.** За това свидетелстват екипни доклади от месец януари - *“в 4 РПУ не са прошнуровани Книгата за извеждане на задържаното лице извън местата за задържане и Книгата за инспекции”, “в 3 РПУ липсва дата на откриване в Книгата за проведените свиждания и получените вещи и хранителни продукти”, а в 7 РПУ - в Книгата за извършени медицински прегледи, в Книгата за извеждане на задържаното лице извън местата за задържане, Книгата за иззетите, получените и разходваните суми от/за задържаните лица, Книгата за проведените свиждания и получените вещи и хранителни продукти.* Във 2 РПУ на екипа е предоставена за преглед Книгата за доведени лица - стар регистър, който се води в нарушение с Инструкция I-167.

Тези пропуски по отношение на воденето на документацията бяха отстранени още в хода на проекта, за което свидетелства месечен доклад от април 2006 г. – *“Екипите граждански наблюдатели установяват положителна тенденция - в повечето РПУ всички книги и регистри, обект на гражданско наблюдение, вече са прошнуровани и прономеровани”.*

В **Книгата за задържани лица** гражданските наблюдатели констатираха несъответствия в часовете на задържане, вписани в прегледаните заповеди за задържане и Книгата за задържани лица, поправки на часа за задържане, нанесени в този регистър без подпис на служителя, извършил тези поправки, както и непопълване на всички предвидени графи.

Относно несъответствията между заповедите и този регистър могат да бъдат намерени примери в екипните доклади на гражданските наблюдатели като например случаите

във 2 и 6 РПУ през февруари – *“Част от екипите, посетили 2-о РПУ и 6-о РПУ, регистрират несъответствия в часовете на задържане, отразени в заповедите за задържане и Книгата за задържани лица от органите на МВР. От документите на шест задържани лица в 6-о РПУ към момента на посещението на екипа от граждански наблюдатели такива несъответствия са открити в четири от тях”*.

За **поправките без удостоверяващ подпис на служител** говори екипен доклад от месец юли от наблюдение в 5 РПУ – *“забелязват се поправки, направени с коректор, без да фигурира подписът на лицето, което ги е извършило”*. За това свидетелства и екипен доклад от 4-о РПУ от месец септември: *“В Книгата за задържани лица от органите на МВР в 4-о РПУ в записи с поредни номера 243, 245, 271, 273, 274, 275 са правени поправки, без след това служителят да се е подписал.”*

По отношение на прегледаните **заповеди за задържане** гражданските наблюдатели констатираат, че **основанието за задържане не се разписва с текст, а фигурира само като член от ЗМВР или изцяло липсва**. По този начин, ако при издаването на заповедта полицейският служител не обясни изрично на задържания за какво го задържа, има реален шанс задържаното лице да не разбере основанието за арестуването му.

Прегледани са заповеди, в които е **пропуснат да се отбележи фактът на освобождаване на задържаните лица**.

Много често гражданските наблюдатели срещат копия от **заповеди, които се пишат с помощта на индиго** и поради тази причина са нечетливи и не могат да бъдат различени ден, час и основание за задържане.

За типични пропуски по отношение на оформянето на заповедите за задържане говори следният екипен доклад от 4-о РПУ:

“В заповедта за задържане на Н. И. от месец юли часът на задържане е поправян неколккратно, без подпис на служителя, извършил корекцията, не е упомената алинеята, съгласно която е задържано лицето, и няма словесно описание на основанието, т.е. липсва всякаква информация в заповедта, от която да става ясно по какъв повод е задържано лицето.”

В прегледани заповеди за задържане през септември в 4-о РПУ и в 6-о РПУ отново се наблюдава липса на основанието за задържане, което да е разписано с думи. В 1-о РПУ и в 3-о РПУ липсва точката от ЗМВР с основанието за задържане. Част от екземплярите от заповедите за задържане в 4-о РПУ, предоставени на екипа от наблюдатели, са изключително бледи и почти нечетливи поради употребата на индиго.

Основна констатация по отношение на Книгата за извеждане на задържаното лице извън местата за задържане е, че **този регистър се попълва само когато задържаният се извежда извън сградата на РПУ, т.е. в него не се регистрират извеждания до тоалетна, за свиждане или среща с адвокат, посещение при дознател, за медицински преглед**. Този пропуск може да бъде проследен в екипни доклади като този от април 2006 г.: *“...в 1-о РПУ се отбелязват само случаите, в които лицето напуска сградата на РПУ”*; или от май 2006 г.: *“Книгата за извеждане на задържаното лице извън местата за задържане в 3-о РПУ се води от постовия служител и в нея старателно се записва всяко извеждане на задържано лице до*

тоалетната и за хранене. Няма практика да се вписва извеждането на задържаното лице за разпит, медицински преглед” и т. н.

Според констатациите на гражданските наблюдатели към месец август Книгата за извеждане на задържаното лице извън местата за задържане се води регулярно и коректно в повечето РПУ, но устойчива остава тенденцията да не се попълват всички графи в регистъра.

Основна констатация по отношение на Книгата за извършени медицински прегледи е, че се **допускат много несъответствия и грешки в този регистър поради факта, че лекарите, а не полицейските служители попълват този регистър.** Типичен пример в това отношение е вписана подробна диагноза, но липса на името на задържания, за когото тя се отнася.

Пример за позитивна промяна в това отношение е Книгата за извършени медицински прегледи в 5-о РПУ, където последните записи се попълват от полицейски служители и само се подписват от лекарите. По този начин се вписва също и полицаят, присъствал на прегледа.

По отношение на Книгата за извършени медицински прегледи във 2-о РПУ, в 6-о РПУ, в 8-о РПУ и в 7-о РПУ екипите продължават да констатират пропуски като например, че на места в регистъра липсва името на медицинското заведение, откъдето е повикан медицинският персонал. В 7-о РПУ на места липсва името на служителя, присъстващ на прегледа при задържане или по време на пребиваването на лицата в районното управление. В този регистър в 1-о РПУ, във 2-о РПУ и в 6-о РПУ невинаги се отразяват номерът и датата на заповедта за задържане на лицето, на което се оказва медицински преглед. В 6-о РПУ и в 9-о РПУ на места в регистъра липсва диагноза.

Типичен недостатък на повечето регистри по задържане е непопълването на всички предвидени в него графи. Това илюстрират и констатациите на гражданските наблюдатели по отношение на **Книгата за проведените свиждания и получените вещи и хранителни продукти и Книгата за иззетите, получените и разходваните суми от/за задържаните лица**, където най-масовото отклонение е, че не се вписват ЕГН на задържаните. В тези два регистъра могат да бъдат намерени примери и за други слабости по отношение на воденето на документацията по задържане – регистри, водени в нарушение с Инstrukция I-167, както и нерегулярно водене на регистри по задържане.

По данни на последните месечни доклади общото впечатление на гражданските наблюдатели по отношение на регистри е, че се извършват повече вписвания в сравнение с момента на започване на проекта, но не достатъчно регулярни. За това свидетелства доклад от месец август, в който се казва: *“Общото впечатление на екипи посетили 7-о РПУ е, че този регистър не се води регулярно. Регистърът е започнат на 03.01.2006 г. и има само 16 записа.”*

Книгата за иззетите, получените и разходваните суми от/за задържаните лица и Книгата за проведените свиждания и получените вещи и хранителни продукти могат да послужат и за пример за регистри, водени в нарушение с Инstrukция I-167. Още през декември 2005 г. при стартиране на проекта гражданските наблюдатели констатират, че в 1-о РПУ **Книгата за иззетите, получените и разходваните суми**

от/за задържаните лица и Книгата за проведените свиждания и получените вещи и хранителни продукти са на практика една и съща книга. Според полицейските служители образецът е различен и не се попълва, защото обикновено задържаните лица съхраняват парите в себе си, което се отразява в протокола. Тази констатация бе отразена многократно в месечните доклади по проекта. Въпреки това към месец юли 2006 г. състоянието на този регистър не е променено.

Друго нарушение на Инструкцията в това отношение е фактът, че не се попълват разписка за приети вещи и пари на задържаното лице и разписка за върнати вещи и пари на задържаното лице. За това свидетелстват екипни доклади от посещения във 2-о РПУ, в 3-о РПУ, в 5-о РПУ, в 7-о РПУ и в 8-мо РПУ. Полицейските служители обясняват, че това е ненужно, тъй като информацията от тях се отразява в протокола за личен обиск.

В повечето РПУ **книгите за инспекции** се водят регулярно едва от началото на гражданското наблюдение. Обикновено в тях фигурират само вписванията на гражданските наблюдатели. В 3-о РПУ има две книги за инспекции, като едната е временна - още един пример за нарушение на Инструкция I-167.

Гражданските наблюдатели не констатира сериозни несъответствия или пропуски при попълването на **декларациите за правата на задържаните**. Проблемите, свързани със спазването на правата на задържаните, се дължат по-скоро на самия формат и съдържание на бланката на декларация. Пример за това е правото на медицински преглед, което може да се реализира само ако задържаното лице посочи лекар по свой избор и за своя сметка, като дори не се предвижда възможност за посочване на име на лекар или контактна информация. Правото на защита по ЗПП все още не фигурира в декларацията, което означава, че ако към момента на попълването на декларациите полицейските служители не разясняват правата на задържаните, а просто указват мястото, където те да положат подписите си, попълването на декларацията се лишава от смисъл. Освен това голяма част от задържаните лица са частично или напълно неграмотни и не осъзнават къде и защо се подписват. По този начин формално документацията е попълнена коректно, но *де факто* лицата не са запознати с правата си.

Примери за нарушения при попълването на декларациите за правата за задържаните представляват следните случаи: *при преглед на декларации във 2-о РПУ екип от граждански наблюдатели констатира, че въпреки че лицето К. П. е изявило желание за медицински преглед в декларацията, няма регистриран преглед в Книгата за медицински прегледи. В декларацията на Н. А. не е попълнена т. 3 - относно наличието на здравословни проблеми на задържания, и няма подпис на лицето. В декларацията на К. Г. не е отбелязано дали лицето желае адвокат.*

По отношение на документацията по задържане, която се води в РПУ се наблюдава положителна промяна от започване на гражданското наблюдение. Налице са все повече вписвания в регистрите, които в началото на гражданското наблюдение не са водени регулярно. Част от добрите практики, констатирани от гражданските наблюдатели, са предложени от СДП за мултиплициране във всички РПУ с цел оптимизиране работата на полицейските служители⁸.

---

⁸ В писмо от Столична дирекция "Полиция" от 07.09.2006 г.

Въпреки това все още се наблюдават систематични пропуски и несъответствия в документите и регистрите по задържане. В повечето случаи полицейските служители обясняват констатираните пропуски по водене на документите с липсата на достатъчно служители и с голямата натовареност на РПУ-тата. Посочва се, че има твърде много документация по Инструкция I-167 и няма достатъчен брой служители, които да бъдат отделени за тази работа.

4. Препоръки

Нормативна уредба на полицейското задържане

1. Уреждане на ниво ЗМВР на забраната за изтезания и нечовешко и унижително третиране по време на задържането.
2. Да се предвиди задължение за полицейските органи да информират задържаните лица за правата, които имат във връзка със задържането, на разбираем за тях език. Това може да стане със стандартен текст, който се прочита на задържания.
3. Регламентиране на воденето на разпит по време на полицейското задържане.

Достъп до правна помощ

4. Актуализиране на текста на декларацията по Приложение 2 на Инструкция I-167, в която на разбираем език да се запознае лицето с правото да му бъде назначен защитник, без то да заплаща за това.
5. Да се разработи институционален механизъм за комуникация между структурните звена на полицията и адвокатските съвети и Националното бюро за правна помощ с цел гарантирането на равен достъп до правосъдие чрез осигуряване на адвокатска защита.

Достъп до медицинска помощ

6. Трябва да се развие законовата рамка по отношение на достъпа на задържаните лица до медицинска помощ.
7. Въвеждане на ефективен механизъм на бюджетно финансиране на медицинската помощ, оказвана на задържаните лица по ЗМВР.
8. На ниво подзаконова нормативна база да се уредят процедурите по отношение на задържаните заразно болни, страдащите от хронични заболявания и зависимости – настаняване, оказване на лекарска помощ, работа с тях и пр.

Сигнали за злоупотреба с власт от страна на полицията

9. Модернизиране на системата за прием на жалби от граждани и за разследване на злоупотреби и нарушения от страна на полицейските служители.
10. Осигуряване на прозрачност и публичност при провеждане на разследванията.
11. Въвеждане на ефективни форми за вътрешноведомствен контрол върху спазването на подзаконовите нормативни актове, издадени от МВР.

Осигуряване на храна на задържаните лица

12. Необходимо е изработването на регламент с точни указания на какъв период от време и при какви условия се предлага храна на задържаните.

Организация и управление на помещенията

13. Подобряване на контрола върху управлението и изразходването на бюджетните средства в МВР.
14. Разработване на цялостна програма за дългосрочно подобряване на материално-техническата база и сградите на РПУ.

Поддържане на документи и регистри

15. Модернизация и автоматизация на управлението на документооборота в РПУ.
16. Намаляване и опростяване на водените регистри.
17. Обучение на отделни полицейски служители за работа с тях.